

JEO POLİTİKA VE JEO STRATEJİ AÇISINDAN KÜRT KONUSU, PKK VE TÜRKİYE (II)

M.Sami Denker*
Erol Kurubaş**

LOZAN ANTLAŞMASI VE “KÜRDİSTAN” PLANININ RESMEN SONU

Lozan Konferansı, özellikle Kürtler konusundaki İngiliz politikasının açıklığa kavuşturulması açısından önemlidir. Müttefikler ve bu arada İngiltere, Sevr’de öngördükleri sistemi tamamen yıkacaklar, böylece İngiltere için bir Kürt sorunu kalmayacaktı. Nitekim, 2 Ekim 1922’de Bağdat’tan yazan Yüksek Komiser Dobbs, hükümetinin Kürt özerkliğinden vazgeçtiğine ilişkin resmi bir açıklama yapmasının Türkleri teskin edeceğini ve böylece sınır görüşmelerinin daha rahat yapılabileceğini ileri sürdü. Ortadoğu Masası başkanı Suckburg ve Dışişleri, görüşmelere başlamadan böyle bir deklarasyonun yayımlanmasının erken olacağını bildirdiler.¹ Görüşmeler başladıktan sonra Curzon’un Aralık 1922’de Paris’teki Pippes’a ve Roma’daki Grehem’e gönderdiği telgraflarda, “artık Sevr Antlaşmasında ileri sürüldüğü gibi Türkiye’de bir Kürt devleti veya özerk bir Kürdistan planıyla ilgili bir sorun olmadığı” belirtilmekteydi.² Böylece Kürtlere, bir dünya savaşı ardından tanınan ‘kendi kaderlerini belirleme hakkı’ aynı güçler tarafından iptal edildi ve Kürt sorunu uluslar arası bir sorun olmaktan çıkartılarak, sınırları içinde kaldığı ilgili devletlerin bir iç sorunu haline getirildi.³

Kürtler ise, kendilerinin şu veya bu biçimde gündeme getirildiği bir ortamda, kendi sorunlarının gözlemcisi olarak bir grubu Türk heyetinin içine sokmayı düşünmemişler, her şeyi Türk heyetine bırakmışlardır. O dönemde

* Prof. Dr. Dumlupınar Üniversitesi İİBF Öğretim Üyesi.

** Yard. Doç. Dr. Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Öğretim Üyesi.

¹ Öke, Belgeler, s.122, Zik. Kurubaş, a.g.e., s.136.

² DBFP. Vol.XVIII, s.408.

³ Kurubaş, a.g.e., s.137.

etkinliğini neredeyse tamamen yitirmiş olan Kürt Cemiyetleri de konferansa herhangi bir başvuruda bulunmamışlardır. Müttefikler Lozan'da muhataplarını seçmişlerdi. Bu muhatap Ankara hükümetiydi ve bu hükümet Türklerin ve Kürtlerin temsilcilerinden meydana gelmekteydi. İsmet Paşa konferans da, BMM hükümeti için “Türklerin olduğu kadar Kürtlerinde hükümetidir; çünkü Kürtlerin gerçek ve meşru temsilcileri Millet Meclisine girmiştir ve Türklerin temsilcileriyle aynı ölçüde ülkenin hükümetine ve yönetimine katılmaktadır” demiştir.⁴

Silopi'nin bildirdiğine göre İsmet Paşa, birinci Lozan görüşmelerine Diyarbakır Milletvekili Pirinççizade Fevzi Beyi, ikinci Lozan görüşmelerine yine Kürt kökenli Zülfizade Zülfi Bayi birer Kürt sıfatıyla beraberinde götürmüş, onlarda Lozan Konferansında, “biz Kürtler Türklerle kardeşiz, ayrılmak istemiyoruz, aramızda fark yoktur” demişlerdir.⁵

Lozan Antlaşmasının Kürt Milliyetçiliği Açısından Sonuçları

Antlaşmanın içeriğinden de anlaşıldığı üzere, artık Müttefikler için Kürdistan ve Kürt sorunu diye bir şey kalmamıştır. Onlar tercihlerini Türkiye devletinden yana koymuşlardır. Gerçi Musul sorunundan ötürü İngilizler, Kürtleri kullanma niyetlerini saklı tutmuşlardır.

Lozan Antlaşmasının imzalanması, Kürtler ve özellikle de Kürt milliyetçiliği açısından bazı önemli sonuçlar doğurmuştur. İlk olarak, Lozan'la birlikte Kürt sorunu, uluslar arası niteliğini kesin olarak kaybetmiştir. Kürtler artık uluslar arası politikanın ne bir öznesi, ne de nesnesidir. Öyle ki, özellikle Türkiyeli Kürtler uzun bir süre dünya siyasi literatüründe yer almayacaklardır. İkinci olarak, Lozan Kürt milliyetçiliği açısından bölücü nitelikte bir antlaşmadır. 1639 Kasrı Şirin Antlaşmasıyla, doğu-batı olarak ikiye bölünen tarihi Kürdistan coğrafyası, Lozan'la kuzey-güney olarak bir kez daha bölünmüştür. Daha doğrusu bu bölünmüşlük resmileşmiştir.⁶

⁴ **Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar, Belgeler**, Çev:Seha L.Meray, Takım I, Cilt I, Kitap I, AUSBF Yayınları, 1973, s.348.

⁵ Zinar Silopi, **Doza Kürdistan, Kürt Milletinin 60 Yıllık Esarettten Kurtuluş Savaşı Hatıraları**,Haz:M. Bayrak, Ankara Özge Yayınları, 1991, s.62.

⁶ Kurubaş, a.g.e., s.143.

Üçüncü olarak, Lozan sonrası Kürt milliyetçilerinin etkinliklerinin iki açıdan değişime uğradığı görülüyor. Öncelikle kullandıkları yöntem değişmiştir. Önceden diplomatik ve siyasi girişimlerle amaçlarına ulaşmaya çalışan Kürt milliyetçileri, bundan sonra, kurdukları örgütlerle askeri yöntemlere yönelmeye başlamışlardır. İkinci değişim, etkinliklerin yönü ve alanı açısındandır. Daha doğrusu yön ve alan açısından bir daralma olmuştur. Önceleri yabancı devletler nezdinde ve uluslar arası konferanslarda etkinlik gösterebilen Kürt milliyetçileri artık böyle bir olanağa uzun süre sahip olamayacaklardır. Şimdi onlar, kendi bölgelerinde ve sınırları içinde oldukları devletler nezdinde ayrılıkçı etkinlik yürüteceklerdir. Yani etkinlikleri bölgeselleşmiştir.⁷

Lozan Sonrası Dönem’de Başlatılan Ayaklanmalar, Dış Destekler ve Sonuçları (1923-1960)

Azadi çatısı altında yürütülen çalışmalar

Lozan Antlaşmasının ardından bazı Kürt milliyetçileri, Lozan öncesi isteklerini zorla kabul ettirmek üzere askeri eylemlere girmeye karar verdiler. Bu amaçla, kısaca Azadi adı ile anılan Kürt Özgürlük Topluluğu (**Cıwata Azadiya Kurd**)⁸ oluşturduklar. Azadi’nin ilk kongresi 1924’de yapılarak, alınan kararlar arasında iki tanesi dikkat çekiciydi ;⁹

1. Kürdistan’da genel bir isyan başlatılacak ve bunu bağımsızlık ilanı izleyecek. İsyân bütün ayrıntıları ile planlanacak ve görevlendirilenlere gerekli bilgiler verilecek.

2. Harekete gerekli dış destek İngiltere, Fransa, ve Sovyetler Birliği’nden sağlanmaya çalışılacak.

Her ne kadar gerek İngilizler ve gerekse Sovyetlerle temas kurulsa da destek sağlanamayacaktır. 24 sonbaharında örgüt mensupları kendilerini

⁷ Kurubaş, a.g.e., ss.143-44.

⁸ Örgütün adı sonradan değiştirilerek “Cıwata Xweseriye Kurd” (Kürt Bağımsızlık Topluluğu) olmuştur. Bk.Bruinessen, Ağa, Şeyh, s.348.

⁹ A.g.e., s.345.

Nasturi isyanının içinde bulacaklar. Bu durum örgütün lider kadrolarıyla birlikte sonunu getirecektir.¹⁰

İngiliz-Nasturi-Azadi İşbirliği ve Beytuşşebab İsyanı

3 Eylül 1924'de patlak veren bu isyanın üç temel ögesi vardı. Birincisini İngilizler oluştururken, ikincisini Nasturiler, üçüncüsünü ise Azadiler oluşturmakta ve her bir ögenin kendisine göre bir amacı bulunmaktaydı. İngilizler'le 19 Mayıs 1924'de İstanbul'da, Irak ve Türkiye arasında sınırın saptanmasıyla ilgili olarak bir Konferans düzenlenmiş, Türkiye tarafı Kerkük ve Musul'un kendilerine bırakılmasını, buna karşı petrolde ortaklık kurulmasını önermişlerdi. İngiltere adına Cox, isteğe olumlu bakmadığını ima eder. Ayrıca Beytuşşebab bölgesinin Nasturilere verilmesini ister. 5 Haziranda görüşmeler kesilir. Aslında İngiltere, Musul için Nasturilere gerekli yardımları yapmış, onlara para ve silah sağlamıştı. Böylece İngilizlerin yardımıyla Beytuşşebab'da, 8000 civarında Nasturi ve Kürt, 12 Eylül'de ayaklanır. İki hafta süren askeri hareketle isyan bastırılır. İsyanı Katılan Nasturi ve Kürtlerin büyük bölümü İran ve Irak'a kaçarak İngilizlere sığınır.

Şeyh Sait isyanı ve 'Yabancı Parmağı' sorunu

Planladığı şekliyle Şeyh Sait isyanı 21 Mart Nevruz günü başlayacaktı. Fakat Şeyh Sait'in Piran'da olduğu bir sırada bir kaç Kürdü almak için gelen Jandarmalar nedeniyle başlayan olaylar ve gelişmelerle planlanan tarihten önce patlak verdi. Şeyh Sait isyanı ile ortaya atılmış bir çok görüş ve belge var. Nitekim bunlar incelendiğinde, İngilizlerin, Şeyh Sait isyanının çıkmasında Kürtleri azmettirdiği, desteklemedikleri, ve onları Türkiye ile başbaşa bırakarak karşılıklı yıpranmış seyrettiklerini, elinden geldiğince de bu durumdan Musul konusundaki tezlerini desteklemek için yararlanmaya çalıştıkları görülür. Şeyh Sait isyanı sonuçları açısından değerlendirilecek olursa;¹¹

¹⁰ Kurubaş, a.g.e., s.149.

¹¹ Kurubaş, a.g.e., s.150. Görüşmelerin ayrıntıları için bk.Öke, Belgelerle, ss.135-140. Kamuran Gürün,

Savaşın Dünya ve Türkiye, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1986, s.397.

1. Şeyh Sait isyanının arkasından Hoybun örgütü kuruldu.

2.İngiltere başta olmak üzere bir çok devlet, Kürtlerin başarılı bir hareket geliştiremeyecekleri ve bağımsız bir devlet kuramayacakları yolunda düşünmeye sevk etti.

3. İngiltere, Irak'ta Kürtler için 'ulusal bir yurt' oluşturulması politikasını, potansiyel sonuçlarıyla birlikte kabul etmeye zorlandı. Nitekim, Musul sorunu çözülürken Milletler Cemiyeti (MC) bölgeyi İngiltere'ye verirken Kürtlere İdari ve kültürel özerlik vermeyi şart koştu.

4. Türkiye içinde kalan Kürtler açısından, Kurtuluş Savaşında sağlanan işbirliğinin bozulması ve 'Kürtler ile Türklerin birlikte beraber olma isteğinde' olduğu tezinin geçerliğinin ortadan kaldığı sonucunu doğurmuştur.

5. İngiltere ve Irak ile Türkiye arasında 5 Haziran 1926 tarihli anlaşma vasıtasıyla Musul sorununu çözülmesine yardımcı olmuştur.

1.İsyan sırasında SSCB, Türkiye'nin iç işlerine karışmama ve İsyanı desteklememe politikasını açık bir biçimde göstermiştir. Musul sorunu karşısında yalnızlığa itilmiş olan Türkiye, SSCB dostluğuna ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle 17 Aralık 1925 tarihinde Türkiye ve SSCB arasında Tarafsızlık ve Saldırmazlık Paktı imzalanmıştır. Böylece Türkiye, SSCB yaklaşmış oluyordu.

Hoybun çatısı altında yürütülen faaliyetler

Kürt-Ermeni ilişkileri ve Hoybun'un kuruluşu, Ağrı İsyanı

Şeyh Sait isyanının bastırılmasından sonra, kaçan isyancıların bir bölümü İran, Irak, Suriye ve Mısır'a sığınmıştı. Bu nedenle Kürtler, iç örgütlenme çalışmalarını sürdürürken kendileriyle aynı görüşü paylaşan göçmen Kürtlerle işbirliği yapmışlardı. Her ne kadar bunlar birer ateşli Kürt

milliyetçisi idiyeler, bağımsızlık için çabalayan bir örgüt meydana getirmektende uzaktılar.¹²

İskender Bey,¹³ 1925 isyanından sonra, Dr. Şükrü Sekban ve diğer Kürt milliyetçileriyle görüşmüş, Şeyh Sait'in büyük oğlu Ali Rıza ile haberleşmiş ve onların 'Kürt ulusal kurtuluşu' ile ilgili bir kongre toplanmasına taraftar olduklarını öğrenmiş ayrıca Paris'te bulunan Şerif Paşa ile temasa geçerek, Avrupa'da Kürtler için etkinlikte bulunulması istemişti. Ayrıca Ermeniler'le temas halinde idi. Nitekim 1924'te Sevr Antlaşmasında belirlenen ilkeler ve sınırlar dahilinde Taşnak Partisi ve Kürt Milli Komitesi arasında bir anlaşma yapıldı. Anlaşmaya göre, ilk aşamada, Ermenilerin Kürtler aleyhine yaptıkları propagandalara son verilmesi kararlaştırıldı. Böylece Ermeniler, sahip oldukları yayınlar aracılığı ile hangi ülkede olursa olsun Kürt davasını savunacaklar ve avrupa'da Kürtler arasında bir Kürt örgütü kuruluncaya kadar yardımcı olacaklardı. Ayrıca Ermeniler, 'Büyük Ermenistan' davasından da vazgeçeceklerdi.¹⁴

Bundan sonra, kökenleri çok eskilere dayanan Kürt-Ermeni ilişkilerinin düzeltilerek üçüncü düşmana karşı birlik oluşturma çabaları, Şeyh Sait isyanının arkasından Suriye'ye sığınan Kürt milliyetçilerinin, kimilerine göre benlik, ya da öz benlik, diğerlerine göre, özerklik, özü oluşturma anlamına gelen **Hoybun** adlı örgütü kurmalarıyla sonuçlandı. Hoybun'un Kürt Tealli Cemiyeti, Kürt Teşkilat-ı İçtimaiye Cemiyeti, Kürt

¹² Şeyh Said İsyanı ile ilgili oldukça fazla görüş vardır. Bunlardan bazıları için bk. Yaşar Kalafat, **Şark**

Meselesi ışığında Şeyh Said Olayı, Ankara, Boğaziçi Yayınları 1992; İsmail Beşikçi; **Doğu Anadolu'nun Düzeni**, 2.b. İstanbul, E Yayınları, 1970; Doğan Avcıoğlu, **Milli Kurtuluş Tarihi**, 4.kitap, İstanbul, Tekin Yayınları, 1974; Uğur Mumcu, **Kürt-İslam Ayaklanması** (1919-1925) 2-b Ankara, Tekin Yayınları 1991, Faik Bulut, **Devletin Gözüyle Türkiye'de Kürt İsyanları**, İstanbul Yön Yayınları 1991; **Komintern Belgelerinde Kürt Milli Meselesi**, İstanbul Aydınlık Yayınları 1977; **Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi, Milli Meseleleri**, İstanbul, Aydınlık Yayınları 1974.

¹³ Kurubaş, a.g.e., ss.156-170.

¹⁴ Sasuni, a.g.e., s.184.

Milli Fırkası ve Kürt Bağımsızlık Komitesi adlı dört örgütün birleşmesiyle oluştuğu ifade edilmiştir.¹⁵

Hoybun'un genel programı ise şöyleydi; öncelikle İran'a, Irak ve Suriye'deki, Arap halkına ve onların himayecilerine (İngiltere ve Fransa) dostça bir tutum takınılarak o yerlerdeki büyük Kürt bölgelerinin barış ve refahını güvence altına almak, sonrada aynı kaderi paylaşan Ermeni ulusuyla dostluk kurarak Türkiye'ye karşı işbirliği yapmak, ermenistan ve Kürdistan bağımsızlıklarının, toprak bütünlüklerinin karşılıklı olarak kabul edilmesinin bir ilke olarak benimsenmesi.¹⁶

Batılı Emperyalist güçlerin desteğini alan Hoybun, özellikle İngilizler tarafından Türkiye'ye karşı kullanılmış ve Fransa'da özellikle Türkiye ile olan anlaşmazlıklarında aynı yolu takip etmiştir. Ayrıca, Taşnak Partisi'nin Hoybuna'a olan desteği onu etkisine almakla sonuçlanmıştı. Nitekim, Hoybun'un katkılarıyla çıkan isyanlarda (Ağrı İsyanı), bir İngiliz veya Fransız parmağı olduğu yönündeki Türk iddiaları, Sovyetlerce de doğrulanmıştır.¹⁷

Şeyh Sait isyanından sonra İhsan Nuri Paşa Ağrı'yi merkez alarak zaman zaman ayaklanıyor ve zor durumda kalınca da İran'a kaçıyordu. Bu etkinlikleri haber alan Hoybun, İhsan Nuri'yi 'Ağrı Askeri Delegesi ve Milli Hareketin genel Kumandanı' ilan etti. Bu ilan ile örgüt isyana her türlü

¹⁵ İngiliz Hükümetinin Kuvayi Milliyeye Muhalefet etmiş olanları isterlerse Türkiye dışına götürmelerinden istifade ederek yurt dışına çıkan Kürt Millet Fırkası, yöneticilerinden İskender Bey, Belçika'da toplanan "Baskı altındaki Milletler Konferansı'na Ligue Kurde" adına notalar vererek Kürtlerin durundan ve bağımsızlık isteklerinden söz eden kişidir. Bkz. Silopi, a.g.e., s.104.

¹⁶ Sasuni, a.g.e., s.184, Göktaş, a.g.e., I., s.93.

¹⁷ Burkay, a.g.e., s.107, Rambout, a.g.e., s.38.

desteği vereceğini ve yardım yapacağını da ilan etmiş oluyordu. Daha sonra silah ve cephanenin yanı sıra ilkel'de olsa bir matbaa makinesi Ağrıya gönderildi. Böylece, **Agri** ve **Gaziye Welat** isimli iki gazete, **Agri Egir Dibarine** başlıklı bir bülten yayımlayarak isyanın propagandasının yapılması da mümkün oldu. Bülten dar bir çevrede dağıtılmayıp uluslararası kuruluşlara da gönderildi. Hoybun'nun etkin olduğu 1927-1934 yılları arasında, SSCB dışındaki yerlerde toplam yetmiş bir periyodik olmayan yayın yapıldığı ifade edilmiştir. dolayısıyla Hoybun'nun en önemli işlevi Kürtler konusunda dünya kamu oyunu propaganda yoluyla olmuştur.¹⁸

1946'da Mehabet Kürt Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte, Hoybun'da diğer Kürt rgtleri gibi kendisini feshederek bu cumhuriyete katılmıştır.

Dersim İsyanı ve Dış Destek Sorunu

1936 sonlarına doğru Türkiye'nin güney sınırlarında çete hareketleri başlamış,1937 yılına gelindiğinde bu hareketler iyice artmıştı. Fakat esas hareketlenen yer Tunceli (Dersim) idi. Nitekim bu bölgeye hakim olabilmek için hükümet 1935 yılında Tunceli Kanunu'nu çıkartmış, ayrıca Sadabat Paktını imzalamıştı. Bu paktın 7.ci maddesi nde yeralan ' içişlerine karışmama ve şer güçleri desteklemem' konusu, İnan'la ilgili olarak konmuştu. Nitekim, hkmetin uygulamalarına karış Seyit Rıza önderliğinde ayaklanmışlardı.¹⁹

İsyanda yabancı parmağı ile ilgili olarak ortaya konan delillere bakılırsa Fransızların ve Rusların adı geçmekte.²⁰ Nitekim Fransız gizli servisinin bir ajanı olan İzzettin, Seyit Rıza'ya 'Fransa tarafından her türlü yardımı'nı yapılacağı söylenmişti. Öte yandan Seyit Rıza'nın zor durumda kaldığında Fransa'ya değil, İngiltere'ye

¹⁸ Kurubaş, a.g.e., s.175.

¹⁹ Kurubaş, a.g.e., ss.171-198.

²⁰ Kurubaş, a.g.e., ss.184-188.

mektup yazıp yardım istemesi gözleri bu sefer İngiltere üzerine çevirmiştir.²¹ 13 Temmuz 1938 tarihli El-İhbar gazetesinde çıkan Londra kaynaklı bir haberde de ‘Rusya’nın para ve silah yardımıyla isyanı desteklediği’ ifade edilmiştir. Spekülasyonların yanı sıra yukarıda ileri sürülen iddiaları destekleyecek çok ciddi kanıtlar ortaya konamamıştır.²²

İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulacak yeni düzende de pay alma çabaları vardı. Bunun için Kürt milliyetçi hareketlerinin önde gelen isimleri etkinliğe geçerek uluslararası örgüt ve konferanslara çok sayıda muhtıra gönderdiler. Kürtlere bağımsızlık verilmesini veya en azından ulusal haklarının korunması için konuyla ilgilenilmesini istediler. 1943-1958 tarihleri arasında toplamı yirmi dört olan bu muhtıra ve mektupların, burada sadece Türkiye ile ilgili olanları özet olarak kaydedilecektir.²³

i) Bu muhtıralarından ilki 30 Ağustos 1943 tarihinde Büyük Devletlere sunulan “Kürt Sorunu Hakkında Memorandum” başlıklı yazıydı. Beyrut’ta bulunan Bedirhanlar tarafından hazırlanan bu yazıda önce, Kürtlerin tarih, dil, nüfus ve sınırlarına dair genel bilgiler veriliyordu. Yazının en önemli kısmını ise, “Niçin Bir Kürt Devleti Kurulmalı?” başlığını taşıyan bölüm oluşturuyordu. Yazıya göre bölgede Kürt sorunu halledilmeden istikrar sağlanması mümkün değildi (Bu memorandumun aslı 1942 Eylülünde De Gaulle ve Colonel Elphinson’a sunulmuştur.

ii) 30 Mart 1945 tarihinde Hoybun’un faal üyelerinden Dr. Ahmet Nafiz (Yekbun), ABD’nin Suriye-Lübnan Elçisi George Wadsworth aracılığıyla Beyrut’tan San Fransisko Konferansına Kürt Ligi adına bir

²¹ Kurubaş, a.g.e., ss.186-187.

²² İsyarla dış destek sorunuyla ilgili detaylı bilgi için bkz., Edgar O’Bullence **The Kurdish Revolt**, London 1973; Hassan Arfa, **The Kurds An Historical Political Study**, London, Oxford University Press, 1966, Akgül, a.g.e., s.106, Ş.Vedat, a.g.e., s.145..

²³ Kurubaş, a.g.e., ss.194-196.

muhtıra yolladı. Burada da Kürtlerin kimliği üzerinde durulduktan sonra, Kürt sorununun çözümü için, bütün Kürtlerin yaşadığı toprakları içine alacak bir özerk Kürdistan kurulması öneriliyordu. Muhtıraya ek olarak yollanan mektupta da, konferansın bu konuyla ilgilenmesi, ilgili devletlere baskı yapması ve incelemelerde bulunmak üzere uluslar arası bir komisyon oluşturulması isteniyordu.

iii)21 Temmuz 1945 tarihinde, daha önce Ağrı isyanında kumandanlık yapmış olan İhsan Nuri Paşa büyük devletlere hitaben bir mektup yollayarak Kürt halkının temsilcilerinin San Fransisko Konferansında konuşmalarına izin verilmesini talep ediyordu.

iv)26 Kasım 1945 tarihinde Devletlere yollanan bir başka mektupta ise, Kürt sorununa bir çözüm bulunması isteği tekrarlanıyordu.

v)9 Aralık 1945'te BM üyelerine gönderilen muhtırada ise, önceki muhtıra ve mektuplarda olduğu gibi, Ortadoğu'daki istikrarın Kürt sorununun çözümüne bağlı olduğu belirtilmekteydi.

vi)26 Haziran 1946'da büyük devletlerin dışişleri bakanlıklarının Paris'teki toplantısına, Kürt Ligi (Hoybun kastediliyor) bir muhtıra yollayarak, Sevr ve Lozan Anlaşmalarının ardından İran, Irak, Suriye ve Türkiye'deki Kürtlerin durumunu anlatmaktaydı.

vii)Yine Kürt Ligi adına 10 Mart 1947'de Moskova'daki dört devletin dışişleri bakanları toplantısına benzer içerikli bir mektup yollandı.

viii)31 Mart 1947 tarihinde Kürt Liginin General Marshall'a yolladığı muhtırada, ABD'nin Türkiye'ye yapacağı yardıma itiraz ediliyordu.

ix)30 Temmuz 1947'de BM İnsan Hakları Komisyonuna da bir muhtıra yollanarak Türkiye, İran ve Irak'taki Kürtlere yönelik uygulamalardan şikayet ediliyordu.

x)29 Kasım 1948'de Kürt Ligi, Genel Sekreteriyle görüşmek üzere Emin Kamuran Bedirhan, Dr.Zaza ve Dr.Ferzende'den oluşan bir heyetle beraber, bir de mektup gönderdi.

xi)15 Ocak 1949 tarihli BM İnsan Hakları Komisyon Başkanlığına mektupta, buraya 1947'de gönderilen nota hatırlatılarak Türkiye, Irak ve İran'daki Kürtlerin durumunun iyileştirilmesi isteniyordu. Benzer bir mektup, 3 mart 1956 tarihinde yine BM'ye yollandı.

xii)1957 Aralık ayında Kahire'de toplanan Asya-Afrika Dayanışma Konferansına Celadet Bedirhan'ın dul eşi tarafından (Celadet Bey 1951'de ölmüştü) bir mektup yollanmış ve Kürt istekleri tekrarlanmıştır.

xiii)1958 Ekiminde "Avrupa Kürt Öğrenciler Cemiyeti" tarafından BM Genel Sekreteri Dag Hammarskjold'a gönderilen mektup Ortadoğu sorunlarını tartışacak olan toplantının özel oturumunda Kürt sorununa da yer verilmesini istemektedir.

1960 yılına gelindiğinde Türkiye dışında, özellikle Irak'taki Kürt hareketleri yeniden canlanacak ve zamanla bu hareketler Türkiye'de Kürt hareketlerinin gelişmesinde ve bir dayanak oluşmasında önemli rol oynayacaktır.

Türkiye'de 1961 Anayasasının getirdiği hürriyet ve özgürlük ortamının istismarı sonucu 1960'lı yılların ortalarından itibaren kurulan ve düşüncenin ifade edilmesi özgürlüğü arkasına sığınan ve kamu oyuna mal edilen düşüncelerin örgütlenmeleriyle birlikte, Türkiye THKO,THKP-C, TİİKP örgütlerinin adam kaçırmaya, silahlı saldırı ve bombalama eylemleriyle birlikte terör ve terörizmle tanışacaktı. 12 Eylül 1980 öncesi dönemde giriştikleri terör eylemleri ile, Dev-Sol, Dev-Yol, MLSPB, TKB, TDKP, TKP/ML-TİKKO,KEB,PKK,KUK,KAWA,RIZGARİ gibi terör örgütleri, 1980 sonrası dönemde Dev-Sol/SDB, TKP/ML-TİKKO, HDÖ gibi örgütler eylemlerde bulunurken, yurt dışında Ermeni Terör Örgütü ASALA Türkiye'nin dış temsilcilikleri ve diplomatlarına saldıracaktı Yukarıda saydığımız terör örgütleri arasında PKK çıktığı günden günümüze

damgasını vuracak eylemlerini Türkiye'yi karşına alarak Türkiye Cumhuriyetini bölmeyi hedefleyecektir.

KÜRDİSTAN İŞÇİ PARTİSİ (PKK)

1. PKK

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgemizi Türkiye'den ayırarak İran, Irak ve Suriye toprakları üzerinde bağımsız bir Kürdistan devleti kurmayı amaçlayan PKK, bunun gerçekleştirmek için uzun süreli bir halk savaşı stratejisiyle, silahlı propaganda taktiğini benimsemiştir. Sıkıyönetim Askeri Savcılıklarınca hazırlanan iddianamelerde yargılanan PKK örgüt militanlarının savcılıktaki ifadeleri ve yayınları ile ele geçirilen dokümanlara dayandırılarak PKK terör örgütünün amacı; *'PKK Terör Örgütü, Türkiye'deki Kürdistan mücadelesinin PKK tarafından yürütülmesi, diğer devletlerin hakimiyetleri altındaki Kürt topraklarının da o bölgede yaşayan Kürtler tarafından kurtarılması, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin hakimiyeti altındaki topraklarından bir kısmının Marksist-Leninist temele dayalı silahlı mücadele ile devlet idaresinden ayrılması suretiyle doğu ve Güneydoğu Bölgesinde Marksist-Leninist temele dayalı devrim mücadelesiyle Bağımsız Birleşik bir Kürdistan devleti kurmayı amaç edinmiştir.'*²⁴ dile getirilmiştir.

Bu amacını gerçekleştirmek üzere PKK terör örgütü halk savaşının gerektirdiği "Stratejik Savunma", "Stratejik Denge", "Stratejik Saldırı" şeklinde bir taktik izlemiştir.²⁵

Stratejik Savunma aşaması, ajitasyon ve propaganda ile halkın ekonomik ve ulusal taleplerinin dile getirilerek biçimlendirilmesi, ajan, muhbir ve işkencecilerin ortadan kaldırılması, silahlı propaganda birliklerinin çoğaltılarak kurulacak ordunun askeri çekirdeğinin oluşturulması, illegal partinin her alanda inşa edilerek bu faaliyetleri başarıya ulaştığında yüksek gerilla aşamasına geçerek 3-5-7-11 kişiden oluşan silahlı propaganda birliklerini 50-60 kişiyle oluşturulmasıdır. Bu dönem Güvenlik güçlerinin örgütsel ve askeri yönden daha güçlü olduğu ve saldırıya geçtiği, mücadeleyi

²⁴ M.Sami DENKER, **Uluslararası Terör Türkiye ve PKK**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1997, s.63

²⁵ Denker, a.g.e., ss.63-64

güçlerin ise stratejik olarak savunmada, taktik olarak saldırıda bulunduğu aşamadır Dönemin sonlarına doğru siyasal temeldeki güçlülüğü askeri güçlülüğe dönüştürerek devlet güçleri ile denge konumuna ulaşılacak amaçlarıdır.

Stratejik Denge

Stratejik savunma döneminde yürütülen yaygın eylemlerle, kitleler siyasal mücadeleye çekildiğinden mücadelenin daha üst boyutlarda genişlemesi için imkanlar yaratır. Askeri mücadelenin yanında genel grev, boykot, işgal ve çeşitli düzeylerde ayaklanma ile gelişen siyasi mücadele yöntemleri gündeme gelir. Silahlı birliklerin yanında tabur, alay, tugay gibi hareketli birliklerde yaratılarak ve hareketli savaş biçimleri ile beraber yürütülür. Stratejik denge döneminin uzunluğu ve kısıllığı bölge ve dünyadaki gelişmelere bağlıdır. Bu dönem de, devletin kırsal alandaki güçlerine saldırılarak, kırsal alanda çekilmeye zorlanması ve buralarda kurtarılmış bölgeler oluşturulmasına çalışılmıştır. Teorik olarak bu dönemde kırsal alanların çoğu PKK gerillalarının denetimine alınmış olmasına rağmen, devlet askeri yönden güçlü kalmıştır. Ayrıca dönem içerisinde devlet ile dengeye gelinmeye çalışılmıştır.

Stratejik Saldırı

PKK terör örgütü, bölgedeki köylerin halkını korku ve dehşete boğarak veya tehditle baskı altında tutarak zorla para, erzak ve giyecek toplamış, silah ve mühimmat bulmaya, halkı, çocuklarını askere alma gerekçesiyle dağ kadrolarına vermeye zorlamış, isteksiz davrananları dahi bebek, çocuk demeden genç, ihtiyar, kadın erkek ayırımı gözetmeden kurşuna dizmiş, köylerini ateşe vermiş, okullar yakarak, bölge halkını eğitmek gibi kutsal bir görevi yerine getirmeye çalışan fedakar, yurtsever genç öğretmenleri, bölge halkını, aynı inanç, aynı düşünce altında kardeşçe yaşamaya yönlendiren saygın din adamlarını öldürmüştür.

Bu dönemde, şehir merkezlerine halkın kalabalık olduğu yer ve bölgelerde saldırılara yapılmıştır. Dönem sonunun özelliği ise, kırdan şehire

inerek, devlete ait kurum ve kuruluşlara sızılarak, çatışılan devlet güçlerini içten ve dıştan kuşatma altına alarak imha etmeye çalışmak olmuştur.

PKK'nın Faaliyet Alanları

Örgüt, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde planladığı 9 faaliyet alanı yanında Türkiye'deki diğer bölgelerde de Metropol Eyalet örgütlenmelerini geliştirmiştir.

Örgütün, Doğu ve Güneydoğudaki Eyalet yapılanması

1. BOTAN Eyaleti, 2. MARDİN Eyaleti 3. SERHAT Eyaleti 4. DERSİM Eyaleti, 5. GÜNEYBATI Eyaleti, 6. AMED Eyaleti, 7. GARZAN Eyaleti, 8. GAP Eyaleti, 9. ERZURUM-ORTA ile birleşti, 10. BEHDİNAN, 11. ÇUKUROVA

Örgütün Metropol Eyalet yapılanması ise,

I. Metropol Eyaleti: İstanbul merkez olmak üzere Marmara Bölgesinin tüm şehirleri.;

II. Metropol Eyaleti: İzmir merkez olmak üzere Ege Bölgesinin tüm şehirleri;

III. Metropol Eyaleti: Ankara merkez olmak üzere Konya, Cihanbeyli, Kulu, Aksaray, Haymana, Şereflikoçhisar;

IV. Metropol Eyaleti: Adana merkez olmak üzere Antalya, İçel,Hatay ve Çukurova bölgesi illeri. Örgüt ayrıca Karadeniz Bölgesini de ayrı bir çalışma alanı olarak belirlemiştir.

Yukarda anlatılan stratejiler doğrultusunda ve tanımlanan alanlarda faaliyet gösteren PKK'nın ilk temelleri, 1974 yılında Ankara Yüksek Öğretim Derneği (AYÖD) içerisinde yer alan Abdullah Öcalan ve arkadaşları Kesire Yıldırım, Musa Erdoğan, Ali Haydar Kaytan, Haki Karaer, Cemil Bayık, Ali

Özer, Kemal Pir ve Mustafa Dere tarafından Ankara'nın Tuzlu çayır semtinde yapılan bir toplantıda atılmıştır.

Devrimci Doğu Kültür Ocakları DDKO'nun kurulduğu sıralarda, SBF'de öğrenci olarak bulunan Abdullah Öcalan o dönemde Avni Gökoğlu ve Ömer Ayna gibi arkadaşlarıyla ulusal sorunun silahlı mücadele ile çözülebileceğini yaymaya çalışmışlarsa da dernekte tasvip görmemişlerdir. 1975 ortalarında AYÖD'nin yönetim kurulan seçilen Abdullah Öcalan, Haki Karaer ve diğer arkadaşları ile birlikte Türkiye'nin bağımsızlığı üzerine yoğunlaşarak, dernek için tartışma konusuna yeni bir boyut olarak tekrar ulusal sorun konusunu getirmişler ise de aynı şekilde ilgi göstermemişlerdi. Kürtlerin bir ulus olduğunu, sömürge halinde yaşadıkları için bağımsız bir örgütlenmeye haklarının olduğunu savunan Abdullah Öcalan ve arkadaşları, bu doğrultuda sürdürdükleri faaliyet alanını, 1976 Kurban Bayramında yapılan Ankara dikmen toplantısından sonra Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesine taşımışlardır.

'Kürdistan Devriminin Yolu' isimli broşürde, dünyanın durumu kısaca değerlendirildikten sonra, sömürgecilik tarihi, Kürdistan toplumunun sosyal yapısı ve Kürtlerin tarihi anlatılmaktaydı. Türkiye'nin Kürdistan olduğu, devrimde de Türkiye Kürdistan'ının önderlik yapacağı ileri sürülmekteydi.

Böylelikle, 1978'de başlatılan silahlı hareketlerle ismini Apocular veya UKO'cular (Ulusal Kurtuluş Ordusu) olarak duyurmaya başlayan grup, aynı yıl Diyarbakır'ın Bağlar semtinde bir evde yaptıkları toplantıyla örgütlenmelerinin ismini Partiya Karkari Kürdistan (PKK) olarak benimsenmesini ve bu isimle kurulacak partinin tüzük ve programının hazırlanmasına karar verdiler. İlk olarak Güneydoğu Anadolu bölgesindeki diğer sol örgütleri kendi eylem alanlarından atabilmek için mücadeleye giren PKK, özellikle 'Halkın Kurtuluşu', 'Devrimci Halkın Birliği' ile reformist milliyetçi güçler olarak nitelendirdikleri 'Kürdistan Ulusal Kurtuluşçuları' (KUK) ve DDKD gibi örgütleri sindirerek bölgedeki etkinliklerini sildi. Bu arada bölgedeki oluşturduğu halk mahkemeleri ile kanlı infaz sahneleri düzenleyerek yöre halkı üzerinde baskı kurmuştur.

1980 yılına gelindiğinde oldukça geniş kesimler örgüte kazanılmış, düşman olarak görülen hedefler etkisiz kılınmıştı. 12 Eylül'den kısa bir süre önce, Türkiye'den kaçarak Suriye'nin Şam şehrine yerleşen Abdullah Öcalan, PKK örgütünü buradan yönlendirmeye başlamıştır. Bu arada güvenlik güçleri, gerçekleştirdiği operasyonlar ile örgüte darbeler vurmaya ve fiziki gücünü sarsmıştır. 1981 Temmuz ayında yurtdışında yapılan PKK I. Konferansı, 12 Eylül yenilgisini eleştiren grupların muhalefetine rağmen, Abdullah Öcalan'ın hazırladığı politik raporun onaylanmasıyla sonuçlanmış. 1982 Kongresinde; partide uygulanan sıkı disiplin sonucu daha da gelişen muhalefet hareketi, Abdullah Öcalan'ın hazırladığı yeni parti tüzüğü ve programını onaylamamıştır. Kongre sonrasında örgütten ayrılmak isteyen Mehmet Karasungur ve Yaşar Organ'ın öldürülmesiyle başlayan tasfiye hareketi giderek katliamlara dönüştü. 1983 yılı sonlarına doğru, kamplardan ayrılmak isteyen bir çok militan devaya ihanet ettiklerine dair itirafa zorlanmış ve işkenceye tabi tutulmuşlardır. Bunlardan bazıları, örgüt tarafından partili üyelere ibret teşkil etmesi için herkesin gözü önünde kurşuna dizilerek öldürüldü.

PKK, ilkel milliyetçi grup olarak nitelediği IKDP'nin desteğini kazanarak. Kuzey Irak'ta mücadele için bir geri üst oluşturmayı başardı.1984'de Şam'da gerçekleştirilen II. Kongre'den sonra konu başında anlatılan stratejiden hareketle, kamplardaki mensuplarını gerilla savaşına hazırlayan örgüt, stratejik savunma safhasından stratejik denge safhasına geçmek için, özellikle Güneydoğu Anadolu'nun Hakkari-Mardin ve Siirt illerini kapsayan alan içerisindeki askeri hedeflere karşı, 'Kürdistan Silahlı Kuvvetleri' (Hezen Rızgariya Kürdistan-HRK) adı altında aparat oluşturmuş, 15 Ağustos 1984 tarihinde, Eruh ve Şemdinli ilçelerine saldırarak savaşı başlattığını ilan etmiştir. HRK, Vietnam'daki Vietkong'un bir kopyası olarak, Doğu Blokundaki 3-3'lük askeri sistem üzerinde oluşturulmuştu. (3 mangadan bir takım, 3 takımdan bir bölük). Böylelikle PKK, fiilen stratejik denge safhasını uygulamaya başladı. Bu arada Çetin Güngör (Semir), Ali Haydar Kaytan (Fuat), Baki Karaer (Süleyman) ve Resul Altunok (Davut) isimli PKK/MK üyelerince başlatılan örgütün Türkiye'deki silahlı eylemlerinin yerine, ana kadrolarının yurt dışına

kaydırılarak, faaliyetlerin Avrupa'da propagandaya dayalı olarak sürdürülmesi şeklinde muhalefet hareketi, Avrupa'daki on kadar sol Türk örgütüyle, 1985 Aralık ayında PKK'yı teröristlikle suçlayan bildiri yayınlamasından sonra, hizipleşme doruk noktasına çıktı. PKK/MK ise bu görüşün aksine örgütün tüm kadrolarını gruplar halinde Türkiye'ye göndererek silahlı eylemlere devam edeceğini açıkladı. Ayrıca hain olarak nitelendirilen Resul Altınok, Çetin Güngör gibi muhalif MK üyelerinin öldürülmesine girişildi.

PKK'nın çizdiği yeni mücadele çizgisine göre, Orta Kürdistan olarak nitelenen Botan Alanı'nda bir gerilla savaşı yürütülerek, yerel halk ayaklanmaları başlatılacaktı. Ayrıca 21 Mart'ta cephe ilanı yapılacak, eylem programı bu tarihten itibaren uygun adımlarla sürdürülecekti. Nitekim, 1985 bahar aylarında Türkiye'ye giren PKK militanları, bu eylem programı içerisinde yerel ayaklanmaları bir türlü gerçekleştiremedi. Örgütün her eylemi, birbiri ardına çıkan çatışmalar ile militanların çoğunun öldürülmesiyle sonuçlanıyordu. PKK, ERNK ilanındaki bu ilk fiyaskodan sonra 1985 sonundan itibaren yeniden toparlanma hareketine girişti. Güvenlik kuvvetlerine karşı yürütülen silahlı saldırıların yanında bu defa köy baskınları eylemleri tertiplemeye başladı. 1986'de ERNK'nin yeniden canlandırılması kararı alındı. 'Bahar Atılımı' adı verilen bu yeni eylem dönemi, Mart ayında güvenlik güçlerine yapılan saldırılarla başladı. 1986 ayları süresince düzenlenen vur-kaç eylemleri ile 200'e yakın asker ve sivil öldürüldü. Bu dönemin en kanlı eylemleri, Hakkari'nin Uludere ilçesi 12 güvenlik görevlisinin öldürülmesi oluyordu.

PKK'nın 25-30 Ekim 1986 tarihleri arasında yapılan III. Kongresinde 1986 yılı eylemleri sırasında kendilerine büyük zorluklar çıkaran köy koruculuğu sistemine karşı topyekün saldırıya geçildi. Bunların sindirilmesi ve PRK'nın feshedilerek yerine 'Kürdistan Halk Kurtuluş Ordusu' (Arteye Rızgariye Gelle Kürdistan-ARGK)'nin inşasına başlanması kararı alındı. Kongre kararı doğrultusunda PKK ilk eylemini 18 Ocak'ta Mardin-Ömerli ilçesinde Pınarcık Köyü baskını şeklinde gerçekleştirdi. 30 kişi tarafından sonuçlanan bu eylemden sonra PKK aynı yıl içerisinde 8 köy basarak bir çok vatandaşımızı öldürdü.

Gerçekleştirdiği bu eylemlerle, PKK yurtdışı kamuoyunda Kürtçülük hareketlerinin tartışılır hale gelmesini sağlamayı, PKK, eylemlerini gerek Birleşmiş Milletler, gerekse Avrupa kamuoyunda Ulusal Kurtuluş Savaşı olarak kabul ettirmeyi amaçlamaktaydı. Nevarkı, 1988 başlarında gerçekleştirmek istediği şehir örgütlenmelerine geniş darbeler vurulması sonrasında örgüt içerisindeki hizipleşmeleri tekrar su yüzüne çıkacaktı. Burada dikkat edilecek olan önemli bir konu PKK'nın silahlı mücadele ile siyasi mücadeleyi, birlikte yürütme stratejisine doğru bir yönelmenin gözlenmesidir. Avrupa'daki pek çok ülkede özellikle muhalefet partileri ve diğer kuruluşlardan aldıkları destek ve sempati ile mücadelesini yurt dışında ve siyasi platformda ele alması, artık Türkiye tek bir Terörist örgüte karşı değil, fakat bunun arkasındaki güçlerle de mücadele etmek zorunda kalacaktır.

Yurt içinde ve dışında bulunan yasal ve yasadışı uzantılarıyla terörist eylemlerle halkın desteğini kazanamayacağını anlamış olan PKK, 1992 yılından itibaren amacını gerçekleştirebilmek için siyasi faaliyetlere ağırlık vermeyi gerekli görmüş ve önce Kürdistan Ulusal Meclisi (KUM) oluşturma çalışmalarına başlamış, Avrupa'nın muhtelif ülkelerinde seçilen delegelerin de davet edildiği Kuzey Irak'ta kendi kontrolündeki Zeli kampındaki KUM toplantısı gerekli katılım olmadığından ertelenmiştir.

Bu arada DEP'in PKK terör örgütü ile ilişkilerinden dolayı kapatılması ve dokunulmazlıkları kaldırılan milletvekillerinin firar ederek Avrupa'ya gitmeleri üzerinde sürgünde Kürdistan Parlamentosu Hazırlıklarına başlanmış, hazırlık komisyonunun çalışmaları sonunda da 12 Nisan 1995 tarihinde Hollanda'nın Lahey kentinde yapılan bir toplantıda sürgünde Kürdistan parlamentosunu oluşturduğu açıklanmıştır.

PKK'nın Propaganda Faaliyetleri

Örgütün en etkin ve bilinçli bir şekilde yürüttüğü ve dışarıdan da destekle başarıya ulaştığı propaganda faaliyetleri olmuştur. Yurt dışında, Türkiye aleyhine olumsuz kamuoyu yaratmak için, çeşitli iddialarla uluslar arası demokratik kitle kuruluşlarına müracaatta bulunarak kendilerinin bir terör örgütü olmadığını, bilakis Kürt halkının bağımsızlığı için mücadele

veren gerilla kuvvetleri olduklarını vurgulamış, insanların acıma ve yardımseverlik hislerine hitap ederek, ama çoğu zamanda, fikirleri doğrultusunda hareket etmeyen şahısları tehdit etmek, kaçırmak, hain-ajan diye nitelendirerek sözde mahkeme etmek ve çoğunlukla öldürmek suretiyle propagandasını şiddete dayandırarak kesintisiz devam ettirmiş bunda da başarılı olmuştur. Avrupa'nın çeşitli ülkeleri başta Fransa, Almanya, İsveç, Belçika ve İngiltere olmak üzere Kürtlerin insan haklarıyla ilgilenmiş gibi görünmüşler, ama aslında kendi devlet politikalarının örtülü bir şekilde propagandasını yapan kuruluş ve derneklerini PKK politikasının emrine vererek örgütü açıkça desteklemişlerdir.²⁶

PKK terör örgütü, 5 Ağustos 1984'teki Eruh-Şemdinli baskının dan, APO yakalanana kadar(22 Şubat 1999'a kadar) 6036 saldırı gerçekleştirmiş, 8257 defa güvenlik kuvvetleriyle çatışmaya girilmiş, Türkiye'nin muhtelif yerlerinde 3071 Bombalama eylemi gerçekleştirilmiş, 388 gasp suçu işlenmiş, bu eylemler sonucu, 4472 sivil, hayatını kaybetmiş, 5620 sivil yaralanmış, 247 polis, 3.874 asker, 1225 köy korucusu şehit olmuş, 8.178 asker, 1665 köy koruyucusu, ve 909 polis yaralanmıştır.²⁷ Bu açı bilançonun yanında örgütün Türkiye'ye verdiği ekonomik zararın değeri ise, 100-150 milyar ABD doları olarak tahmin ediliyor.

Yakalandıktan sonra İmralı'da yargılanan ve idama mahkum edilen PKK örgütünün lideri APO, yazılı savunmasından anlaşılacağı üzere, asıl isteğinin 'Üniter TC Devleti'ne hizmet etmek, yaşatmak değildir. Onun hizmet etmek istediği ve kurulmasını istediği ikinci bir 'Cumhuriyet'tir. Sözde 'Demokratik' bir devlettir. Yani şu yada bu şekilde giderek artan Kürt nüfusunun ağırlığına dayalı Anadolu ya egemen olacak bir 'Demokratik Devlet'. Domokratik Devlet'ten ne anlaşıldığı ise konu ile ilgili jargonları bilenler için malumdur. Nitekim, PKK'nin silah değil, 'akıl' la mücadeleye devam edilmesi direktifleri, 'Kürtçe eğitim', 'Kürt kimliğinin tanınması' v.b. talepleri, pasif mücadele olarak nitelenebilecek, bir mücadele girdiğinin bir göstergesidir.²⁸

²⁶ a.g.e., ss.79-133.

²⁷ Altınur Kılıç, **Titrek Pusula**, Timaş Yayıncılık, 2.b.İstanbul, 1999, ss.172-173.

²⁸ Kılıç, a.g.e., s.212.

Yöneticilerin ve siyasilerin bu masumane görünen istekler konusunda dikkatli davranmaları, geçmişte yaptıkları hataları tekrarlamamaları milletçe ve uyanık olunması gereken, kısaca 'gaflet, hıyanet ve delalet sendromu' ile malul olmamaları gerekmektedir. Tarih içinde Anadolu'da oturan değişik milletler ve değişik devletler olmuştur. Anadolu toprakları üzerinden, değişik devletler gelmiş ve geçmişlerdir. Bunların yaşamları incelendiğinde bu topraklarda hakim olmanın, oturmanın bedelinin çok yüksek olduğu görülür. Nitekim, Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra, yeni güç merkezleri, ittifaklar ve etki alanlarının ortaya çıkması, Enerji, Su ve Tahılın çok önemli stratejik kaynak olarak önümüzdeki yirmi yıla damgasına vuracağına anlaşılması, Türkiye üzerine kurgulanan bu tür oyunları anlamamızı daha da kolaylaştırmaktadır.

Sonuç yerine: Ulusal Güç Unsurları ve Jeo politika ve Jeo strateji açısından Türkiye Jeopolitiğini değerlendirilmesi

1. Türkiye' nin Coğrafi Güç Unsurları jeopolitiğin değişmeyen unsurları olarak ta bilinmektedir.

Coğrafi Konum; Matematik konum ve Özel Konum olarak ikiye ayrılır. Türkiye' nin matematik konumu, 26-45 doğu meridyenleri ile 36-42 kuzey paralelleri arasında yer almakta, doğudan batıya 76 dakikalık bir zaman farkı bulunmaktadır. Yüzölçümü, 814.578 km²' dir. Başmeridyene göre doğu, Ekvatora göre de kuzey yarı kürede yer almaktadır. Matematik konum itibariyle Türkiye, hem kuzeyli ve hem de doğulu bir ülke olarak orta enlemlerde yerini almakta ve ılıman iklim kuşağına girmektedir. Sıcaklık değerleri, enleme bağlı olarak güneyden kuzeye, yüksekliğe bağlı olarak ta batıdan doğuya doğru düşmektedir. Böylece, ülkenin en sıcak bölgeleri, Güney, Güneydoğu ve Güneybatı bölgeleri iken, en soğuk bölgesi de Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi' dir.

Özel Konum; Türkiye' nin kuzeyinde; Karadeniz, doğusunda İran, Gürcistan, Ermenistan ve Nahçıvan, güneyinde Irak, Suriye ve Akdeniz, batısında Adalar (Ege) Denizi, kuzeybatısında ise Yunanistan ve Bulgaristan yer almaktadır. Topraklarının kuzeybatı kısmının ortasında Marmara Denizi vardır. Marmara Denizi' ni Karadeniz' e bağlayan İstanbul Boğazı ile Ege

Denizi' ne bağlayan Çanakkale Boğazı vardır. Ege Denizi ve Akdeniz üzerinden Cebeli Tarık Boğazı ile Atlas Okyanusu' na, Süveyş Kanalı ile de Kızıldeniz üzerinden Hint Okyanusu' na bağlanır. Ayrıca, Karadeniz üzerinden Don-Volga Kanalı ile Hazar Denizi' ne bağlanabilmektedir. Türkiye, Karadeniz ve Hazar' a komşu olan ülkeler için Boğazların büyük önemi vardır. Boğazlardan yılda, 50 ila 200 bin groston arasında değişen tonajlarda 50-60 bin kadar gemi transit geçiş yapmaktadır. Ayrıca, İstanbul Boğazı üzerindeki iki köprü (İstanbul ve Fatih) ile de karadan Asya ile Avrupa kıtaları birbirine bağlanmıştır. Öte yandan, güneyde Türkiye, Kuzey Afrika ülkelerine çok yakındır. Böylece ülke, Asya, Afrika ve Avrupa kıtalarının birleştiği coğrafyada ve bu kıtalar arasındaki bağlantıyı ve coğrafi bütünlüğü sağlayan anahtar ülkedir. *“Herhangi bir ülkenin veya yerin; dağlara, ovalara, akarsulara, denizlere, okyanuslara, boğazlara, geçitlere, yer altı ve yer üstü zenginliklerine, tarım ve sanayi bölgelerine, ulaşım faktörlerine, turizm özelliklerine ve kıtalara göre konumuna, yani tüm doğal, siyasal, ekonomik ve sosyal etkenlere göre belirlenen konumuna özel konum denmektedir.”*²⁹ Buna göre Türkiye, dağlara göre dağlık bir ülke olup, ortalama yüksekliği 1132 metrelik yükseltiyle Asya (1010 m)' den bile yüksektir. Ovaları, daha çok kıyılarda ve akarsu vadilerindedir. Akarsular bakımından bölgedeki en zengin ülkedir. Üç yanı denizlerle kaplı yarımadalar (Anadolu ve Trakya)' a sahip olan Türkiye, yer altı ve yer üstü kaynakları bakımından da dünyada sayılı ülkeler arasında yer alır. Tarımsal kaynakları ve çeşitli iklim tipleri, tarihi ve doğal turizm potansiyeli, zengin bitki örtüsü bakımlarından da üç kıta arasında bir geçişi temsil etmektedir. Sanayileşme düzeyi, sanayileşmiş Avrupa ülkeleri ile sanayileşmemiş Asya ülkeleri arasında kalan, üç kıta arasında deniz, kara, demir ve hava yolları ile ulaşım imkanları açısından da köprü ülkedir. Kısacası Türkiye, kıtalar arası bir kavşak, köprü ya da geçiş ülkesidir. Afrika' nın etkileri Güney ve Güneydoğu Anadolu bölgelerine, Asya' nın etkileri Doğu ve İç Anadolu bölgelerine, Avrupa' nın etkileri de Marmara ve Batı Anadolu bölgelerine kadar sokularak, adeta bu üç kıta birbirine Türkiye' de kavuşmaktadırlar.

²⁹ ÖZEY Ramazan, **Jeopolitik ve Jeostratejik Açıdan Türkiye**, Marifet Yay. No: 149/11, 1. baskı, İstanbul, 1998, s. 64.

Matematik konum, ülkenin doğal özellikleri üzerinde etkili olurken, Özel Konum da, siyasi, sosyal ve ekonomik durumunu doğrudan etkilemektedir. Dolayısıyla Türkiye' nin coğrafi gücünün değerlendirilmesinde, jeopolitiğin değişmeyen unsurları olan, ülkenin dünya ve bölge coğrafyasına göre konumu, coğrafi bütünlüğü, taşıdığı stratejik kaynakları ile sahası birer alt birim olarak dikkate alınmalıdır. Çünkü dünyada, iki kıtada toprağı olan üç ülkeden birisi Türkiye' dir ve diğerleri de, Rusya ve Mısır' dır. Türkiye, dünyanın en büyük kara parçaları olan Asya ve Afrika ile Avrupa' nın, jeopolitik deyimiyile Dünya Adası' nın menteşesidir. Bu haliyle Türkiye' nin coğrafi konumu, zamana bağılı olarak ortaya çıkan yeni güç merkezleri yer ve el değıştirse bile önemini koruyacaktır. Ancak bunu korumanın bir bedeli vardır.

Coğrafi Bütünlük; Sınırların coğrafi açıdan sağlam ve güvenli oluşu, ülkeyi coğrafi bütünlüğe kavuşturmaktadır. Türkiye, ne kadar güvenli sınırlara sahip olursa, o derece coğrafi bütünlüğünü koruyabilecektir. Siyasi sınırlar, anlaşmalarla tanınmış olan sınır çizgileri iken, coğrafi sınırlar ise sınır ötesinden başlamaktadır. Bunun anlamı; Türkiye' nin coğrafi bütünlüğünü ve ulusal çıkarlarını dışardan tehdit edebilecek nitelikteki Balkanlar' da, Ortadoğı' da, Kafkaslar' da, Ege' de ve Akdeniz' deki gelişmeleri yakından izleyerek önlemlerini zamanında alması demektir. Çünkü, coğrafi bütünlüğün sağlanması ve devamı için, sınır ötesindeki problemlerin daha sınırlara gelmeden ve yerinde çözülmesi gerekmektedir. Nitekim, coğrafi bütünlükten yoksun ülkelerin, komşularıyla sonu gelmeyen ve kendilerini zafiyete uğratan problemleri vardır. Bunun yanında, sınır ötesi kültürel ve siyasal gelişmelerin Türkiye içindeki olumsuz yansımaları son 30 yıl içinde yaşanmıştır. Siyasi görüş farklılığının ideolojik savaş biçiminde yaşanması, etnik ayrımcılık oyunları, PKK ve diğer ideolojik ve bölücü örgütler, Ege' deki adalar ve kıta sahanlığı uyuşmazlıkları, Kıbrıs' taki durum v.b. gibi sorunlar, Türkiye' yi hem iktisadi ve hem de siyasal olarak etkilemiştir. Bu anlamda coğrafi bütünlük ve saha, homojen bir toplum yapısıyla sağlanabilecektir. Genel olarak kültürel açıdan homojen bir yapıya sahip olmayan coğrafi bütünlükler bu değerlerini büyük ölçüde kaybetmektedirler. Kısacası coğrafi bütünlük, bütünlüğü olan bir kültür ve

saha ile anlam ve güç kazanmaktadır. Türkiye'nin kültür bütünlüğü homojen olmakla birlikte, coğrafi bütünlüğü bakımından bir Ada Devleti gibi tam bir bütünlüğe sahip değildir. Ulaştırma ve iletişim teknolojilerindeki değişiklikler, coğrafi bütünlüğü etkileyen unsurlardır. Uzun ve düz Suriye sınırı, zor ve engebeli Irak ve İran sınırları, aşılması zor Kafkaslar, engel olma gücü giderek azalan Karadeniz, düz ve küçük Trakya ovası, atlama taşı durumundaki Ege Adaları Türkiye'nin coğrafi bütünlüğüne karşı dışardan gelebilecek tehditlere karşı savunmayı güçleştirmektedir. Çünkü Türkiye, engebelerle güçlendirilmiş güvenli sınırlara sahip değildir ve gelişen teknoloji ve araçlar, Türkiye'nin kıyılarının engellik özelliğini zayıflatmaktadır.

Saha Genişliği; Ülkelerin coğrafi bütünlüklerini nasıl güvenli sınırlar belirleyip değerlendiriyorsa, ülke coğrafyasının yeterliliğini de saha ve bu sahada bulunan stratejik kaynaklar belirlemektedir. Sahanın genişliği ve içindeki ekonomik ve stratejik kaynaklar ve olanaklar önemlidir. İnsanlar için gerekli her türlü kaynak, sahanın kapladığı toprakta ve denizlerde. Saha ayrıca, güvenlidir, güçtür. Örneğin; Rusya' yı Napolyon orduları önünde, I. Ve II. Dünya Savaşlarında Alman orduları önünde yok olmaktan kurtaran sahasının genişliğidir. Yine, Çin-Japon Savaşında, Çin stratejisinin dayanağı saha olmuştur. II. Dünya Savaşı sırasında Balkanlar' ı işgal eden Almanları durduran faktörlerden birisi de, Türkiye sahasının aşılması güç ve uzun oluşudur. Çünkü Hitler, Kafkaslar ile Orta Doğu' ya da sahip olmak istemiştir. Türkiye coğrafyasının sağladığı saha genişliği, Kurtuluş Savaşı sırasında da Yunanlıları önünde en büyük engellerden biriydi. Bugün de, Türkiye' nin saha genişliği, Yunanistan, Bulgaristan, Suriye, Irak ve İran karşısında bir baştan bir başa aşamayacakları ve bütünüyle hakim olamayacakları bir güç unsurudur.³⁰

Sahanın büyüklüğü ve etkisi, teknolojinin, ulaştırmanın ve iletişimin gelişmesiyle değişmektedir. Sahanın güvenliği, teknik gelişmelere bağlı olarak azalmakta ve ancak kaybolmamaktadır. Özellikle, sahanın sahip olduğu ekonomik kaynaklarını işleyecek yetişmiş insan kaynakları ile bir

³⁰ İLHAN, **Jeopolitik Duyarlılık**, s. 72.

bütünlük arz etmektedir. Bu açıdan Türkiye, yeterli saha büyüklüğüne, zengin yer altı ve yer üstü kaynaklarına ve yeterli beşeri kaynaklara sahiptir. Ancak bunların potansiyel güç konumundan aktif güç konumuna geçirilmesi gerekmektedir.

Coğrafi Özellikler; “Ülkeler, coğrafi konumları, coğrafi bütünlükleri ve kapladıkları sahalarla özelliklerini kazandıklarından, bu özellikler ülkeyi bir Ada Devleti, Kenar Kuşak Devleti, Kıta İçi Devleti ve Kıta Devleti yapmaktadır.”³¹ Türkiye coğrafyası genel olarak, Kenar Devlet özelliği göstermektedir. Ancak, coğrafi konumu ve bölgesel güç unsurları bakımından da Kıta İçi Devlet niteliğini kazanmıştır. Asya ile Avrupa kıtaları arasındaki Türkiye’ nin, üç yanı denizlerle çevrili Anadolu ve Trakya yarımadalarından oluşması, kara sınırları, dağ silsilesi, büyük bir nehir, zor geçilir çöl gibi güvenlik sağlayıcı doğal engellere sahip olmaması nedenleriyle Türkiye, bir Kıta İçi Devleti’ dir. Bunun yanında denizler de eskisi kadar engel olma özelliği taşımamaktadır. Bu durum Türkiye’ yi, Kenar Kuşak Devleti olma özelliğinden İç Devlet olma özelliğine geçişe neden olmaktadır. İç devletlerin güvenlikleri en çok tehdit altında olan ülkelerdir. Türkiye gibi bu tür devletler, zayıf düştüklerinde komşularının ilgisini çekerlerken, güçlendiklerinde de onların güvenlik nedeniyle aralarında İttifaklara yöneldikleri görülmektedir. Örneğin; Türkiye aleyhine kurulan Yunanistan-Güney Kıbrıs-Suriye, Ermenistan-İran-Rusya ve Bulgaristan-Yunanistan-Sırbistan Slav Birliği gibi siyasi ve askeri yakınlaşmaların çok yönlü işbirliği ilişkileri içine girdikleri görülmektedir.

Özetle, ülkelerin tehdit altındaki coğrafyaları, aynı zamanda güçlerinin önemli bir bölümüdür. Dünya üzerindeki yerleri ve coğrafi konumları, sınırlarının sağladığı coğrafi bütünlükleri, sahip oldukları saha ve sahadaki stratejik ve ekonomik kaynakları ve bunlarla kazandıkları coğrafi özellik, ülkelerin coğrafi gücünü oluşturmaktadır. Coğrafi güç, aynı zamanda jeopolitiğin değişmeyen unsurlarından oluşmaktadır.

2. Türkiye’ nin Beşeri Güç Unsurları

³¹ A.g.e., s. 73.

Jeopolitiğin değişen unsurları olarak ta bilinen bu unsurlar; sosyo-kültürel değerler, ekonomik değerler, politik ve askeri değerler ile zaman'dır.

Sosyo- Kültürel Değerler; Türkiye'nin coğrafyasına ve dünya üzerindeki coğrafi konumuna bağlı olarak tarihi süreç içinde oluşan sosyal ve kültürel değerleri, yine zamana bağlı olarak değişim içindedir. Türkiye'nin kültürel yapısı, Batı, İslam ve Türk kültürlerinin homojen karışımından oluşmaktadır. Bu haliyle kültür yapısı, Batı ile Doğu'nun kesiştiği bir konumdadır. Jeokültürel açıdan bu konumun avantajlı ve dezavantajlı yanları vardır. Doğu kültürleri ile Batı kültürleri arasında bir kültürel köprü olmanın en iyi yanı, bölgesel ilişkiler açısından bir geçiş ülkesi olmasıdır. Komşularla daha kolay ilişkiler içine girebilme olanağı sağlar. Ancak, ülke içindeki kültürel bütünlük, kültürün tüm unsurlarıyla sağlandığı ölçüde ulusal güce destek verebilecektir. Bugün Türkiye'nin kültürel yapısını homojenlikten heterojenliğe ve dolayısıyla mikro kültür parçalarına ayırma girişimleri, ülkenin jeopolitik konumunu etkileyecektir. Tarihi, ideolojisi, dili, dini, örf ve adetleri, ahlaki değerleriyle toplumu bir arada tutan bir harç olarak kültürel yapı, millet ve devlet olabilmenin ve siyasal varlığının devamını sağlayan en temel unsurdur. Nitekim, ülke sınırları ile oluşan siyasi güç merkezleri ve kültür ortaklıklarının sınırladığı kültür çevreleri, coğrafi konumlarına göre değerlenmektedirler. Coğrafi özellikler, kültür yapılarında etkinliği süren jeokültür verileridir. Bu anlamda Türkiye, Batı, Orta Doğu ve Orta Asya Türk kültür çevreleri arasında bir köprü ve kaynaştırma özelliğindedir. Son yıllarda, ABD ve Avrupa tarafından sık sık dile getirilen ve Türkiye'nin Orta Asya cumhuriyetlerine **Model Ülke** olarak önerilmesi bunu desteklemektedir. Ekonomik, siyasal ve kültürel bakımlardan model ülke olarak gösterilmektedir.

Türkiye'nin gelişmesi ve kalkınması, beşeri gücün alt yapısını oluşturan kültür bütünlüğünü sağlayabilmesine bağlıdır. Çünkü kültür, coğrafi gücün dışında kalan diğer güçlere ruh ve şekil veren ortamı hazırlamaktadır ve bu diğer unsurların itici gücüdür. Coğrafi güç ise, beşeri güçle anlam kazanmakta ve onunla birlikte ulusal gücü oluşturmaktadır. Kendi kültürel değerlerine sahip çıkmış bir toplum, nüfus kalabalığından

kurtulmuş olur. Nüfusun eğitim, bilgi, beceri ve refah düzeyleri, ahlaki yapısı beşeri unsurlardandır. Bunlar da aynı zamanda, ülkenin ekonomik gelişmişlik düzeyinden etkilenmektedir. Çünkü, bireylerin refah düzeyleri, onların eğitim, bilgi ve beceri düzeylerini doğrudan etkilemektedir.

Türkiye'nin bölgesinde ve dünyada jeopolitik konumu güçlü bir ülke olabilmesi için; yüksek bir eğitim, bilgi ve beceriyle desteklenmiş insan gücünün çalışkanlık, dürüstlük, adalet gibi ahlaki değerlerle donatılarak, kıt ekonomik ve stratejik kaynakları kaliteli biçimde işleyebilme yeteneğine kavuşturulması gerekmektedir. Almanya ve Japonya'nın kısa sürede kalkınmalarının temelinde bu vardır. Bu potansiyel bizde de olduğuna göre, politika ve stratejinin görevi, kaynak ve güçleri değerlendirme sanatı olarak, bu potansiyel gücü geliştirmek, hazır gücü ihtiyaç olduğunda ve yeterli ölçüde potansiyel güce yaklaştırmak ve güç kullanılması gereken noktalarda da olabildiğince en çok gücü bulundurmak ve kullanmaktır.

Ekonomik Değerler; Türkiye, zengin yer altı ve yer üstü kaynaklarına sahiptir. Geniş tarım ve hayvancılık alanları, elverişli iklim tiplerine uygun ve çeşitte bitki çeşitlerine sahiptir. Ülke topraklarının % 36.2'sini tarım alanları, % 11.2'sini çayır ve meralar, % 26.22'sini de ormanlar oluşturmaktadır. Endüstriyel değerleri açısından tarım ve hayvancılık ekonomik değerler taşımaktadır. Türkiye'nin yararlanılabilir su potansiyeli toplamı 500 milyar m³' tür. Bunun içinde akarsular, göller, yağış biçimindeki su hacmi, yer altı suları vardır. Akarsulardan yıllık hidroenerji üretim potansiyeli 295 milyar kwh' tir. Bundan başka, jeotermal enerji potansiyeli 35600 MW, rüzgar enerjisi potansiyeli, karada ve denizde olmak üzere 108000 MW, güneş enerjisi potansiyeli 500 Mtep (milyon ton petrol eşdeğeri), biomas enerji potansiyeli 40 Mtep' tir. Ayrıca, fosil yakıtlar ve doğal gaz ile çalışan elektrik santrallerinden de elektrik üretilmektedir. Türkiye'nin 2020 yılı elektrik enerjisi talebinin 556 milyar kwh olduğu düşünüldüğünde, yukardaki enerji üretim potansiyeli Türkiye'yi elektrik enerjisi ihracatçısı yapabilecektir.

Diğer enerji kaynaklarından petrol ve doğal gaz fakiri olan Türkiye'de, 43.7 milyar ton petrol rezervi ve 8,8 milyar m³ doğalgaz rezervi vardır. Taşkömürü ile linyit rezervleri de sırayla, 1,124 milyar ton ve 8,075 milyar

tondur. Asfaltit, 82 milyon ton ve bitümlerin de 1,641 milyar tondur. Nükleer enerjinin hammaddesi olan uranyum rezervi 9129 ton, toryum da 380.000 tondur. İki tane santrali 30 yıl süreyle besleyebilecek nükleer potansiyel vardır. Madenler bakımından Türkiye' deki en önemli madenler, Bor (1,2 milyon ton), Krom (1,4 milyon ton), Demir (4,4 milyon ton), Bakır (3,8 milyon ton) ve Kükürt' tür.

Türkiye, karayolu, havayolu, denizyolu ve demiryolu taşımacılığı bakımından üç kıta arasında bir transit geçiş ülkesidir. Bunlardan başka, Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu arasında elektrik iletim hatlarının bağlandığı enterkonnekte sistemlerin kavşak noktasıdır. Enerji alanındaki petrol ve doğalgaz boru hatlarının da geçiş ülkesi olabilecektir. Örneğin, Rusya' dan Balkanlar yoluyla 1986 yılından beri doğalgaz satın aldığımız Batı Hattı, Mavi Akım Boru Hattı, Irak-Türkiye Petrol boru hatları, İran-Türkiye Doğalgaz Boru Hattı ve proje halindeki Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı ile Boğazlar yoluyla geçen ham petrolle birlikte Türkiye, kuzeyden güneye ve doğudan batıya adeta bir enerji köprüsü ülke olabilecektir.

Türkiye'nin sahip olduğu beşeri değerlerle coğrafi konumunun oluşturduğu gücün bölgesel ve dünya ölçeğindeki güçler karşısındaki durumu Türkiye jeopolitiğinin temel özelliklerini ortaya koymaktadır. Buna, **jeopolitik konum** denmektedir. Coğrafi konumun değişmezliği yanında, Türkiye'nin jeopolitik konumu değişen iç ve dış etkenlerle değişebilmektedir. Türkiye, bir sınırlar ülkesidir. İslamiyet ile Hıristiyanlığın, doğu kültürü ile batı kültürünün, Asya ile Avrupa'nın, tek partili sistemlerle çok partili sistemlerin, serbest Pazar ekonomisiyle kontrollü ve devletçi ekonomilerin sınırındadır ve bu konumun sıkıntılarını yaşamaktadır. Jeopolitik teorilerden, Kara Hakimiyet Teorisi (iç kenar kuşak) ile Kenar Kuşak Teorisi'nin sürtüşme noktasında olup; AB, BDT (Bağımsız devletler topluluğu) ve ABD arasında ve etkilerinde kalmış bir ülkedir. Yine Türkiye, dünyanın en hassas üç bölgesi olan, Kafkaslar, Ortadoğu ve Balkanlar' dan oluşan **Stratejik Üçgen**'in tam ortasındadır. Bu özellikle bu bölgelerde çıkarları olan ya da müstevli emelleri olan devletlerin Türkiye üzerinde zaman zaman ürettikleri senoryalar ile Türkiye'yi

etkilemeye çalışmaktadırlar. Söзде Ermeni Soykırımı iddiaları, Ermeni Terör Örgütü ASALA'nın eylemleri, PKK'nın varlığı, dayanak noktası, destekleri ve geldiği aşama, Türkiye'nin ne kadar dış tehditlere açık olduğunun bir göstergesi. İşte Türkiye, jeopolitiğin değişen ve değişmeyen unsurlarını birlikte ve bütün olarak değerlendirerek ve bunlardan güçlü oldukları ile güçsüz olduğu yanlarını tamamlayarak, bölgesinde güçlü bir devlet olma potansiyeline sahiptir. Yönlendirilen ve dış etkilere açık bir devlet olarak varlığının devamı tehlikeye düşmemesi için, yöneten bir devlet olmalıdır. Bunun için de, ulusal güç unsurlarını, bir bütün halinde ve birbirleriyle uyumlu hale getirerek kullanılmalıdır.

KAYNAKÇA

- , **Jeopolitik ve Jeostratejik Açıdan Türkiye**, Marifet Yay., No: 149/11, 1. baskı, İstanbul, 1998
- AHMEDİ Botan, **Kürtler ve Kürdistan Tarihi I**, İstanbul 1991.
- AKGÜL Suat, **Yakın Türkiye’de Dersim İsyanları ve Gerçekler**, İstanbul Boğaziçi Yayınları, 1992.
- AKŞİN Abdüllahat, **Atatürk’ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasi**, İstanbul, İnkılap ve Aka Kitabevi Koll.Şti., 1994.
- ANDERSON M.Smith, **Doğu Sorunu (1774-1923) Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme**, (Çev:İdil Esen) Y.K.Yayınları, İstanbul 2001.
- ARI Tayyar, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, Alfa Yay., 3. Baskı, İstanbul, 1999.
- BELGE Murat, **Türkler ve Kürtler:Nereden Nereye?Birikim Yayınları**, İstanbul 1995.
- BEŞİKÇİ İsmail, **Kürdistan Üzeri Emperyalizm’in Bakışı**, Ankara, Yurt Kitap-Yayın 1992.
- BRUİNESSEN Martin, **Ağa, Şeyh ve Devlet, Kürdistan’ın Sosyal ve Politik Örgütlemesi**, Ankara Özge Yayınları, T.Y.

- BRUINESSEN Martin, **Kürtler Üzerine Yazılar**, İstanbul İlke Yayınları,1994.
- BRZEZİNSKİ Zibigniev, **Büyük Santraç Tahtası : Ameraka'nın Öncelikleri ve Bunun Jeostratejik Gerekleri**, Sabah Kit., (Çev: Ertuğrul Dikbaş, Ergun Kocabıyık), 1. Baskı, İstanbul, 1998, S.I.
- BULUT Faik,**Dar Üçgende Üç İsyân**, İstanbul, Belge Yayınları, 1992.
- ÇAY, Abdulhaluk M., **Her Yönüyle KÜRT Dosyası**, Turan Vakfı, II.Baskı İstanbul 1994.
- DENKER M.Sami,**Uluslararası Terör Türkiye ve PKK**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1997.
- DÜZGÖREN Koray, **Kürt Çıkmazı**, V Yayıncılık, Ankara 1994
- EDMANS, C.S.,Kuds, Tuks, and Arabs (1919-1923), London 1957.
- ERSEVER A.Cem, **Üçgendeki Tezgah**, Kiyap Yayın Dağıtım, Ankara 1953.
- FANY Messoud,La Nation Kurds Etson Evokition Sociale, Paris 1933.
- GÖKTAŞ Hıdır, **Kürtler I, İsyân Tenkil** 3b-İstanbul Alan Yayıncılık, 1991.
- GUNTER Michael M., The Kurdish Problem in Turkey The Middle Ecst Jocunel, Widdle Easü İnstitute, Vol 42, (Summar 98) Halvin,XIX.yüzyılda Kürdistan Üzerine Mücadele 2-b Kamal Yayınları, 1992
- HAN Şeref,**Şerefname**, trc, Mehmet Emin Bozarslan, İstanbul 1977.
- İLHAN Suat, **Jeopolitik Duyarlılık**, TTK. Yay., VII. Dizi, S.113, Ankara, 1989.

İLHAN Suat,**Dünya Yeniden Kuruluyor: Jeopolitik ve Jeokültür**

Tartışmaları, Ötüken Yay., No: 44/167,

İLHAN Suat,**Türkiye'nin ve Türk Dünyası'nın Jeopolitiği**, TKAE

Yay., No.153, VIII – A2, II. Baskı, Ankara, 1997.

JWAİDEK Wadie,**The Kurdish Nationalist Movement it's**

Oriyons and Development, Syracuse University Press,
1991.

KALAFAT Yaşar,**Şark Meselesi Işığında Şeyh Said Olayı**, Ankara

Boğaziçi Yayınları, 1992.

KILIÇ, Altemur,**Titrek Pusula**, Timaş Yayıncılık, II.Baskı, İstanbul

1999.

KURUBAŞ Erol,**Başlangıçtan 1960'a Değın Kürt Sorununun**

Uluslararası Boyutu, Ümit Yayıncılık, Ankara 1997.

KUTSCHERA Chris, L,'apres-querre inquietude les Kurdes d'Iral de

Monde, 16 Feurier, 1991.

KÜÇÜK Yalçın,**Kürtler Üzerine Tezler**, Ankara, Dönem

Yayınları, 1990.

Lozan Barış Konferansı,Tutanaklar, Belgeler,Çev:Seha L., Meral

Takım I,Cilt I, Kitap I, Ankara Üniversitesi Siyasal
Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1973.

MARE Christrare,Les Kurdes Augaurd'hui Mouvement nationale et

Partis politiques. Paris, 1984.

MESUT Ahmet, **İngiliz Belgelerinden Kürdistan 1918-1958**,

İstanbul Doz Yayınları, 1992

MİNORSKY Vladimi, **Kürtler**, İslam Ansiklopedisi, C.VI
Muhammed-Zade Mirza Bala, **Ermeniler ve İran**, İstanbul 1922.
MUMCU Uğur, **Kürt İslam Ayaklanması (1919-1925)**, 2-b
Ankara, Tekin Yayınevi,1991

MUNORSLUY Wladimir, Les Ongives des Kurdes, Du XV.e
Congres International Des Orientalistes,
Brukcelles, 5-10, September 1938.

MURAT Hıdır, **Türkiye Şartlarında Kürt Halkının Kurtuluş
Mücadelesi**, İstanbul.

ÖKE Mim Kemal, İngiliz Ajan Banbaşı E.W.C.Noel'in Kürdistan
Misyonu,(1919), 3-b, İstanbul Boğaziçi Yayınları,
1990.

ÖKE, Mim Kemal,**Belgelerle Kürt-İngiliz İlişkilerinde Musul ve
Kürdistan Sorunu**, 1918-1926 Ankara, Türk
Kültürünü Araştırma EnstitüsüYayınları, 1922.

ÖZDAĞ Ümit, "Jeopolitikten Jeoekonomiye", **ASAM Jeoekonomi
Dergisi**, C.1, S.1, Ankara, İlkbahar 1999.

ÖZEY Ramazan,**Dünya Platformunda Türk Dünyası**, Aktif Yay.,
3. Baskı, İstanbul, 1999.

SEFEROĞLU Şükrü Kaya, **Milli Mücadele Yıllarında KÜRT-
TÜRK-ERMENİ İlişkileri**, Türk Dünyası
Araştırmaları, sayı.57, Aralık 1988.

SONYEL Selahi,**Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika**, 1,2-b
Ankara T.T.K.Basımevi, 1987.

SOREL Albert, La Question d'Orient, Paris 1889 (Mezelay-i
Şarkıyye,trc.Yusuf Ziya, İstanbul 1911)

TH.BOİS V.Mirorsky, **P.N.Mac K enzeie Kürtler ve Kürdistan**

Doz Basım Yayın Lt.St., İstanbul 1996.

VEDAT Sadilli,**Türkiye’de Kürtçülük Faaliyetleri ve İsyancıları,**

Ankara Kon Yayınları, 1980.

YAVİ Ersal, **1856-1923 Emperyalizmin Kıskaçında Türkler,**

Ermeniler, Kürtler, Yazıcı Yayınevi, İzmir 2001.

YILDIZ Hasan, **Fransız Belgeleriyle Sevr-Lozan-Musul**

Üçgeninde Kürdistan. İstanbul, Karal
Yayınları, 1991.

Zinar Silopi (Kadir Cemil Paşa) Doza Kürdistan:Kürt Milletinin 60

Yıllık Esareten Kurtuluş Savaşı, Hazırlayan:M.Bayrak,
Ankara, Özge Yayınları, 1991.